

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΟΔΟΠΟΡΙΚΩΝ
ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Σ. ΦΡΑΓΚΟΥΔΗ.

Γεμνα
Γ.Σ. Φραγκούδης
Βασι
Καρναβι
Ολυμπος
Ασκαίωσεντες
Νερο-Ποτάμια
Σαλαμινά
Παρος
Κωθραία
Λεωκυδία
Αμμοχωστός

- Ζώνη περικαλλῶν πόλεων μεγά-
λων διαφόρων ἐποχῶν περιέχων· τὴν
Κύπρον παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς θαλάσ-
σης ἐκτισμένων τὰ πλείστον ἔνεκα
τοῦ ναυτικοῦ χαρακτήρος τῶν ἐπι-
δρομῶν κατακτητῶν, οἵτινες παρὰ
τοὺς ὄρους καὶ τοὺς λίμνας, εἰς οὓς
ἀφῆσαν πᾶς νῆας αὐτῶν, ἐκτίον καὶ
τὰς πόλεις καὶ τὰ ἱερά τοῦ

Οὕτως ἠθέλων νῦν νὰ ἐπισκεφθῇ
τὰ ἀρχαῖα τῆς νήσου μέρη οὐκ ἄλ-
λο ἔχει ἢ νὰ ἐκδορμῇ παραλίως καὶ
ἐκαστὸν βῆμα θ' ἀπαντήσῃ ἐρεί-
πια μεγαλοπρεπῶν πόλεων, ἰσχυρῶν καὶ
λείψαν· οἰκοδομημάτων πάσης ἐπο-
χῆς καὶ πάντων τῶν κατακτητῶν.
Οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Ἕλληνες, οἱ Βυ-
ζαντινοὶ καὶ οἱ Ἑνετοί, οἱ Λουζινιᾶ-
νες καὶ οἱ Τούρκοι, ἰδοὺ οἱ τὰ πλείο-
τερα ἐν τῇ νήσῳ ἐγκαταλείψαντες
μνημεῖα κατὰ τὴν διαβατικὴν αὐ-
τῶν καὶ μακροχρόνιον κατὰ τὸν μᾶλ-
λον καὶ ἥττον διαμονὴν ἐν Κύπρῳ,
ὧν πλείστα εἰσιν ἄξια ἰδιαζούσης
προσοχῆς καὶ μελέτης. Ἐδῶ ἐρείπια
πόλεων φοινικικῶν, ἐκεῖ λείψανα να-
ῶν ἑλληνικῶν, ἀλλαχοῦ πληθὺς βυ-
ζαντινῶν ἐκκλησιῶν· ἑνετικά φρούρια,
ὕψηλοι καὶ κορυφαὶ τῶν Λουζινιάνων
πύργαι, αεράια καὶ λουπρά καὶ τοῦ
Μωάμεθ τεμένη, διατηρούμενα κατὰ
τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον μνημεῖα τῆς
ἐκλιπούσης τῶν τούρκων ὥμης δεσπο-
τείας.

Καὶ ἐκεῖ καὶ ἐπὶ τὰ ἐρείπια
τῶν περικαλλῶν ναῶν τῆς Ἀφροδί-
της, ἐντὸς τάφων πλουσίων νεκροπό-
λεων πληθὺς ἀρχαιοτήτων, ἱερῶν κει-
μηλίων διὰ τὴν κατέχουσιν αὐτὰ
χώραν, πλουσία λεία διὰ τοὺς ἀπαν-
ταχόθεν πρὸ πολλῶν δεκάδων ἐτῶν
προσδραμόντας εἰς Κύπρον Ἑβραίους,
οἵτινες ἐκόμισαν εἰς χώρας μεμακρυ-
σμένας καὶ ξένας τοῦ Κουρίου τοῦ
θησαυροῦ, τοῦ Ἰδαλίου καὶ τῶν ἄλ-
λων ἀρχαίων πόλεων τὰ τιμαλφῇ καὶ
ἱερά κειμήλια. Σουλτάνοι ὅμως τότε

ἐκυριάρχουν τῆς νήσου καὶ τὰ ἀγάλ-
ματα τῆς Ἀφροδίτης ἐθεωροῦντο κοι-
νοὶ λίθοι, τὰ δὲ χάλκινα σκεύη ἐ-
χρησίμευον πρὸς κατασκευὴν τηγα-
νίων καὶ μαγειρικῶν λεβήτων· ἀλλ'
ἤδη, ὅτε πεπολιτισμένη Πολιτεία δι-
οικεῖ τὴν Κύπρον καὶ ἴδιον ἡ νῆσος
ἔχει μουσεῖον, δὲν εἶναι φρικτόν, δὲν
εἶναι αἰσχρόν, νὰ φυγαδεύηται ὑπὸ
τὰ δαμάτα τῶν Κυπρίων, εἰς τὰ τέσ-
σαρατημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, ὅτι εἰσέ-
τι πάλαιτιμον κρύπτει τὸ ἔδαφος ἡ-
μῶν. Ἐὰν ἐγνωρίζομεν, ὅτι οἱ Κύπριοι
ἠδύναντο νὰ αἰσθανθῶσι τὴν ἐκ τού-
του προκύπτουσαν διὰ παντός ἀπώ-
λειαν, ἢ καλλίον ἔα· εἰχομεν τὴν
τεποιθῆσιν, ὅτι οἱ ἐν τῷ Νομοθετικῷ
Σώματι Κύπριοι βουλευταὶ ἠδύναν-
το πρὸς στήριξιν νὰ μεταβληθῶσιν
εἰς ἥρωας μικροῦ δράματος, θὰ συν-
εβουλευομεν αὐτοὺς ν' ἀναγκάσωσι
τὴν ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν ὅπως δια-
φυλάξῃ ὅ,τι εἰσέτι δὲν ἐκλάτῃ.

« Ἀλλοτε ἡ Κύπρος, ἔλεγεν Ἀγ-
γλος τις, ἦν τὸ ἀνθος τῆς Μεσσηγίου,
ὠραία, ὑγαινή, εὐτυχὴς, αὐλογημένη·
δι' αὐτῶν πᾶν ἐκ θεῶν ἐχαιροῦντο
αὐτὴν πρὸ πολλοῦ οἱ Μεγιστᾶνες καὶ
οἱ ποιηταί. Ὁ Σόλων τὴν ἐπέστησεν·
ὁ Ὀράτιος τὴν ἐλάτρευσεν, ὁ Ἅγιος
Λουδοβίκος δὲν ἠδύνετο, τὸ δὲ λεγό-
μενον, νὰ τὴν χορτάτῃ σήμερον, προσ-
έθηκεν ὁ Ἀγγλος, εἶναι μία ἔρημος. »
Βεβαίως· ὅταν τὸ πρῶτον ἐπισκέπτη-
ται τις τὴν Κύπρον καὶ τὸ ἀτμόπλοι-
ον προσεγγίσῃ εἰς τὸν πρῶτον αὐτῆς
λίμενα, τὴν Λάρνακα (Κίτιον), δὲν
δύναται, ἢ νὰ ἀναφωνήσῃ μετὰ τοῦ
εἰρημένου Ἀγγλου, ὅτι ἡ Κύπρος εἶ-
ναι μία ἔρημος. Αὐχμηρὰ καὶ ἄδεν-
δρος πεδιάς ἀποτελεῖ ὁλόκληρον τὴν
περὶ τὸ Κίτιον πεδιάδα ἀπὸ τῆς μι-
κρᾶς βραχέως γηραιᾶς καὶ ἐη-
ζᾶς ὑπερκειμένης ὁροσειρᾶς μέχρι τῆς
θαλάσσης. Ἀλλ' ὅχι· ἡ Κύπρος δὲν
εἶναι μία ἔρημος. Ἐὰν ἀποβιβασθῇ
τις εἰς τὰ βόρεια τῆς νήσου μέρη, ὡς
συνείληστον οἱ Ἕλληες, εἴτε εἰς τὰ
ἀνατολικά, ὡς οἱ Ῥωμαῖοι, εἴαν δια-
τρέξῃ τὴν χαρίεσσαν βορείαν τῆς νή-
σου ἀκτὴν, ἢ στέφει ἡ σειρά τῶν ὄ-
ρέων τῆς Κυρηναίας, εἴαν ἐπισκερθῇ

τὸ Καρπάσιον, εἴαν ἀνέλθῃ τὰς ὑψη-
 λὰς τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Ἀώου
 (Μαχαιράδος) κορυφάς, εἰς τὰς κλι-
 τῶν τῶν ὁποίων πολλάκις ἡ καλλι-
 κέντρος ἀγῶν ψάλλει τὸ περιπαθές
 αὐτῆς ἄσπμα, καὶ ὁπόθεν μινυρίζοντες
 διαυγεῖς καταπίπτουσι ρύακες, καὶ
 ἐνθα ἡ πεύκη, ἡ πλάτανος, ἡ κόμα-
 ρος καὶ ὁ σγίνος καταστολίζουσιν ἐδῶ
 μὲν τὰς ἀκρωφείας, ἐκεῖ δὲ τὰς χα-
 ράδας καὶ τὰς ἀποτόμους κορυφάς,
 ὡς καὶ τὰ ὁμαλὰ ὁραπέδια, δὲν θ' ἀ-
 ποκαλέσῃ μίαν ἔρημον τὴν Κύπρον,
 ἥτις, παρὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους κα-
 ταστροφάς κατὰ τοὺς δεινοὺς καὶ μα-
 κροὺς τούτους τῆς δουλείας αὐτῆς
 χρόνους, φυλάττει εἰσέτι καλλονάς,
 καθιστώσας αὐτὴν ἐφάμιλλον, ἂν μὴ
 ὑπερτέραν, τῶν ἀντιζήλων αὐτῆς ἀ-
 δελφῶν, τῆς ὁμοιοπαθοῦς Κρήτης καὶ
 τῆς ὠραίας Σικελίας. Μετὰ τὴν
 Αἴτναν ὁ κυπριακὸς Ὀλυμπος ὑφεύ-
 ται τόσον ὑπερηφάνως, τὰ δὲ ἐπ' αὐ-
 τοῦ δάση ὑπερτέρουσι τῶν τῶν δύο ἄλ-
 λων τὴν τε ἔκτασιν καὶ τὸ κάλλος.
 Πάταμοι καὶ ρύακες αὐλακοῦσιν αὐ-
 τὴν καὶ ἀπειραπληθεῖς πηγαὶ διαυ-
 γῶν ὑδάτων ἐκβλύζουσι πανταχοῦ
 τῶν δρεινῶν μερῶν.

Ἀπὸ τοῦ Ἀώου καταρρέει ὁ Πεδαι-
 ος, ὁ μικρὸς οὐτός τῆς Κύπρου Νεῖ-
 λος, καὶ μετὰ τοῦ Ἰδαίου, ὅστις
 ἄλλοτε ἐν χρόναις μίμαχρυσμέναις εἶ-
 δε τοὺς ἔρωτας τῆς θείας Ἀφροδίτης
 μετὰ τοῦ ὠραίου Ἀδωνίδος, χύνεται
 παρὰ τὴν περίπυστον Σαλαμίνα, τὰς
 ποτὲ τῆς Κύπρου Ἀθήνας.

Ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου κατέρχεται
 κελαρύζων ὁ Κλάριος, ἀρδεύων θαυ-
 μασίως τὴν μικρὰν τῆς Σολέας κοι-
 λάδα, ἣν σχηματίζουσι τοῦ Ὀλύμ-
 που τὰ κράσπεδα, κατῆχοντα μέχρι
 τῶν ἀκτῶν τῶν Ἑλληνικῶν Σόλων.

.....
 ὦ! Ὁ Ὀλυμπος! Βεβαίως ἐνταῦ-
 θα οἱ θεοὶ θά κατῶκουν. Ὁ Ζεὺς ἐπ'
 αὐτοῦ θά διέμενεν, ὅποτε ἐπεσκέπτε-
 το τὴν νῆσον καὶ ὁ Γανυμήδης κα-
 τὰ τὰ φαιδρὰ τῶν Θεῶν συμπόσια
 θά ὦνοχέει τοῖς Ὀλυμπίοις ἀνθοσμί-
 αν καὶ ξανθὴν κομανδορίαν, ἀληθές
 νεκ γαρ διὰ θεῖα συμπόσια. Εἶχον σύμ-
 πασαν τὴν νῆσον ὑπὸ τὰ δμματα

των, πρασίνην, ἀνθοστεφῇ, ἐξ ὑδάτων
περίρρυτον, περικαλλῇ καὶ εὐδαίμονα
καὶ μακρὰν ἔδλεπον διαγραφόμενα
ἀμυδρῶς εἰς τὸν ὀρίζοντα τὰ ὄρη τῆς
Ἑλλάσσανος Ἀσίας. Ἄρωμα καιομέ-
νου λιθανωτοῦ καὶ ἄλλων μύρων ἔ-
φθανε μέχρις αὐτῶν ἐκ τῶν ἱερῶν βω-
μῶν τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἡ φιλομει-
δῆς Παφία ἐκ τῶν ἐν Πάφῳ, Ἰδαλίῳ,
Γόλγοις, Κυθραΐα καὶ ἄλλων τεμε-
νῶν αὐτῆς ἀνῆρχετο πετερόεσσα εἰς
τὸν Ὀλυμπον ὑπὸ τῶν Χαρίτων ἀ-
κολουθουμένη, ὅπως φαῖδρυνῇ τὴν
θείαν ὁμήγουριν διὰ τῶν ἐπαγωγῶν
αὐτῆς λόγων. Ἠκολούθει δ' αὐτὴν
καὶ ὁ μικρὸς ὠραῖος υἱὸς τῆς καὶ ἐκ
τῆς φαρέτρας αὐτοῦ ἐξάγων τὰ ἐπι-
κίνδυνα βέλη του δὲν ἐφοβεῖτο, ἀλλ'
ἐτόξευε καὶ τοὺς Θεοὺς πρὸς πείσμα
τοῦ χωλοῦ Ἡραΐστου.

.....

Ἡ Κύπρος πᾶσα σχεδὸν περιῆλθεν
εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων· καὶ μόνη ἡ
Λευκωσία ἀνθίσταται ἔτι, καὶ οἱ Ἐ-
νετοὶ γενναίως ὑπερασπίζουσι τὴν
Ἀμμόχωστον Ἀρσινόην.

Ἀλλ' ἤδη ἡ πόλις ἐάλω καὶ ὁ
πρῶτος ἐπὶ τῶν ὀχυρῶν τειχῶν τῆς
Ἀρσινόης ἀναβάς τοῦρκος, Τσαμπου-
λάττ Πασσᾶς, πίπτει, ὑψῶν τὴν νι-
κῶσαν τοῦ Μωάμεθ σημαίαν. Ἐκτο-
τε οἱ Τούρκοι καθ' ἐκάστην ἀνάπτου-
σιν εἰς τὸν γενναῖον πορθητὴν μικρὰν
κανδήλαν ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐκτισμέ-
νου ἐκεῖ, ἐνθα ἔπεσε μαχόμενος, ὑπὸ
τὴν σκιὰν μεγάλης συκῆς.

Ὅτε δὲ πρὸ δέκα ἐτῶν οἱ Ἀγγλοὶ
κατέλαβον τὴν νῆσον, πτοηθέντες εἰς
τὸ αἰφνίδιον τοῦτο ἄκουσμα οἱ Τούρ-
κοι, ἀνῆλθον ταχεῖς ἐκ τῶν πενιχρῶν
τῶν οἰκιῶν μέσῳ τῶν ὁποίων ὁ περι-
καλλῆς ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, καὶ
ἀναβάντες τὰς ἐπάλξεις τῆς καλῶς
τετειχισμένης Ἀρσινόης, προσέπεσαν
εἰς τὸ μῆμα τοῦ γενναίου Πασσᾶ,
παρακαλοῦντες αὐτόν, ὅπως, ἐγειρό-
μενος, πατάξῃ τοὺς νέους κατὰκτη-
τάς.

.....

Κισόνες καὶ κιονόκρανα, σωροὶ λί-
θων καὶ χωμάτων, σπήλαια καὶ ὑ-
πόγεια, ἰδοὺ τί ἐναπελείφθησαν ἐκ
τῆς περιπόστου πόλεως τῆς Ἀφροδί-
της, τῆς (Νέας) Πάφου. Ποῦ αἱ ἄλλο-
τε ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις, εἰς ἃς μετ'
ἀναθημάτων πανέστιοι συνέρρεον οἱ
Κύπριοι ἐν παμπαῖς καὶ ἄσμασι, ποῦ,
ὦ Θεά, τῶν σῶν λατρευτῶν τὸ πλη-
θος, προσερχόμενον, ὅπως πρὸ τοῦ βω-
μοῦ σου στείλῃ πρὸς σὲ τὴν κοσμοκρά-
τειραν καὶ τὸν πανοῦργον υἱόν σου
τὴν δοκιμασίην σπονδῆν;

Μάτην ἐνταῦθα ἀνεζήτησα τὴν
Ἀφροδίτην. Αὕτη πρὸ πολλοῦ, τῶν
βωμῶν τῆς καταπεσόντων, ἔφυγε τῆς
εὐνοουμένης αὐτῆς πόλεως καὶ ἄγνω-
στον ἂν διαμένη παρὰ τῷ συζύγῳ
αὐτῆς τῷ χωλῷ χαλκεῖ, παρέχουσα
εἰσέτι αὐτῷ πράγματα ζηλοτυπίας,
ἢ εἰσῆλθεν εἰς χριστιανικὸν μοναστή-
ριον, ὅπως καὶ αὕτη, μεταννοῦσα ἁ-
μαρτωλή, διανύσῃ ἐκεῖ ἐν προσευχαῖς
καὶ νηστεαῖς πρὸς ἐξαγνισμόν τῶν
προτέρων ἁμαρτιῶν τῆς τὸν ἐπίλοι-
πον βίου, καὶ δοξασθῇ Ὁσία, Ἀγία
Χριστιανή.

Πλὴν οὐδέποτε, ὦ Θεά, κατέλιπες
τὸν ἐπίγειόν σου βωμόν. Ἐὰν ἐν Ἰτα-
λίᾳ καὶ Ἰταλίῳ ἐξηφανίσθησάν οἱ
ναοὶ σου, ἐὰν ἐν Κυπρίᾳ καὶ Πάφῳ
κατέπεσαν οἱ θυόεντες βωμοὶ σου, ἐν
τούτοις βωμοῦς ἔχεις καὶ σήμερον ἔ-
τι, ὥς καὶ εἰς τὸ παρελθόν καὶ τὸ
μέλλον, τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων.

.....
.....

